

GILLES KEPEL
CESTA Z CHAOSU

KAROLINUM POLITEIA

Cesta z chaosu

Krise ve Středomoří a na Blízkém východě

Gilles Kepel

Z francouzského originálu *Sortir du chaos. Les crises en Méditerranée et au Moyen-Orient*, vydaného nakladatelstvím Gallimard roku 2018, přeložila Šárka Belisová.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1
www.karolinum.cz

Praha 2022

Edici Politeia řídí Milan Znoj a Matěj Spurný

Redakce Adéla Petruželková

Grafická úprava Jan Šerých

Mapy podle předloh Fabrice Balanche Jaroslav Synek

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

První české vydání

© Univerzita Karlova, 2022

© Éditions Gallimard, 2018

Maps © Fabrice Balanche, 2018,

adaptation by Edicarto;

Czech version © Jaroslav Synek, 2022

Translation © Šárka Belisová, 2022

Afterword © Luboš Kropáček, 2022

Cover photo © Francesco Mantovani, Gallimard

ISBN 978-80-246-5179-8

ISBN 978-80-246-5183-5 (pdf)

ISBN 978-80-246-5184-2 (epub)

ISBN 978-80-246-5185-9 (mobi)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Mému otci

OBSAH

- 11 ÚVOD
Hrob pro Sýrii
- 19 ČÁST PRVNÍ
Barel a Korán
- 20 KAPITOLA PRVNÍ
Islamizace politického řádu (1973–1979)
- 20 Soumrak arabského nacionalismu
- 24 Ramadánová válka v říjnu 1973: ropná zbraň a protodžihád
- 27 Pozvolná islamizace společnosti
- 32 Klíčový rok 1979: rivalita mezi šiity a sunnity
- 40 KAPITOLA DRUHÁ
Výpad mezinárodního džihádu proti „blízkému nepříteli“
(1980–1997)
- 40 Boj za dohled nad islamizací v osmdesátých letech
- 54 Rok 1989: džihád a pád komunismu
- 59 První fáze džihádismu neuspěla: devadesátá léta
- 63 Džihád v Alžírsku a první teroristický útok ve Francii (1992–1997)
- 69 Neplodný džihád v Egyptě (1992–1997) a v Bosně (1992–1995)
- 76 Džihádizace palestinského konfliktu

- 81 KAPITOLA TŘETÍ
Druhá fáze džihádu: Al-Káida proti „vzdálenému nepříteli“
(1998–2005)
- 81 Usáma bin Ládín a al-Káida
88 Jezdci pod zástavou Prorokovou
90 Od druhé intifády k 11. září: exemplárnost sebevražedného atentátu
93 Kataklyzma z 11. září
98 Neokonzervativci v džihádistickém zrcadle: „válka proti teroru“
- 110 KAPITOLA ČTVRTÁ
Třetí džihádistická generace: síť a území (2005–2017)
- 117 DRUHÁ ČÁST
„Arabská jara“ a džihádistický „chalífát“
- 118 ÚVOD
- 131 KAPITOLA PRVNÍ
Povstání prvního typu: od pádu despotů po rozvrat společnosti
- 131 Tuniská demokracie: mezi sociálním rozkolem a nebezpečím džihádismu
149 Egypt v sevření: Muslimské bratrstvo proti vojenské společnosti
169 Rozpad Libye: Od „bezzásadového státu“
ke kmenově-džihádistické společnosti bez pravidel
188 Závěr: Demokracie, zablokování, nebo chaos
- 191 KAPITOLA DRUHÁ
Povstání druhého typu: rozkol mezi šiismem a sunnismem a ztroskotání vzpour
- 193 Neúspěch sunnitského povstání v Bahrajnu
198 Od jemenského tribalismu k boji o identitu
210 Od povstání v Sýrii po džihád v Levantě
253 Závěr
- 255 TŘETÍ ČÁST
Po zániku Islámského státu: Rozpad a přeskupování
- 256 KAPITOLA PRVNÍ
Štěpení „sunnitského bloku“
- 257 Ostrakismus vůči Kataru
266 Revoluce z rijádského Ritz-Carltonu
271 Porážka sunnitů a spoluúčast šíitů na správě Iráku

284	KAPITOLA DRUHÁ
	Globální dopad bitvy o Levantu
285	Oznámení porážky syrského povstání
292	Od Afrínu po Kirkúk: návrat k „neštěstí“ Kurdů
301	Hegemonie Íránu, nebo říše na hliněných nohou?
314	Od „ruské chvíle“ k putinovskému dilematu
334	ZÁVĚR
	Zlomové linie na Blízkém východě a globální tektonika
341	PODĚKOVÁNÍ
344	CHRONOLOGIE
375	Přemýšlet a odpovědně jednat (Luboš Kropáček)
384	REJSTŘÍK

ÚVOD

HROB PRO SÝRII

Čtyři desetiletí předtím, než jsem začal psát tuto knihu, jsem v letech 1977–1978 jako student arabského jazyka strávil rok v syrském Damašku v rámci stáže na Francouzském institutu. Pro nastávající arabisty to byla povinná součást studia, jež nám měla zajistit přístup ke gramatickým a fonologickým tajům Orientu, o něž jsme se vášnivě zajímali. Ti, kdo nepobývali v „Šámu“, jak jsme tomu mezi sebou říkali, to až na vzácné výjimky s takovouto kariérou nemohli myslet vážně. Starý semitský výraz, stále ještě běžně užívaný v místním dialektu, je označením pro Levantu, rozsáhlou oblast východního Středomoří a zároveň její tradiční hlavní město. V muslimské geografii z pohledu od západu čelem k Mekce Šám označuje levou stranu nebo též sever, přičemž na jeho protilehlé straně leží Jemen, tedy pravá strana neboli jih.

Nikdo z mých spolužáků ani já sám bychom si nedokázali představit, že o čtyřicet let později se slovo Šám stane součástí svolávacího pokřiku džihádistů z francouzských předměstí, ucházejících se o přijetí do řad „Islámského státu“ (v arabštině zkráceně Dá‘iš) s cílem hromadně vraždit „odpad-

líky“ - zejména alavity hlásící se k ezoterické víře, mezi něž patřil i syrský prezident Háfiz Asad (jeho synovi Baššárovi tehdy bylo dvanáct let) - a pak se vrátit s cílem zabít vlastní „nevěřící“ spoluobčany, kteří se právě nacházeli v klubu Ba-taclan a na stadionu Stade de France. A ani v tom nejhorším snu by mě nenapadlo, že se jako ostřílený arabista ocitnu na seznamu odsouzcenců k smrti, který vytvořil francouzsko-alžírský islamista pocházející z Roanne a Oranu, toho času žijící v syrském městě Rakka, kde si „Islámský stát“ vytvořil svoji efemérní metropoli. Rozsudek byl vysloven prostřednictvím aplikace Facebook.live, kterou použil jeho přísluhovač, francouzsko-marocký vrah policisty a jeho manželky v departementu Yvelines. Nepomyslel bych si ani, že v důsledku toho budu žít v Latinské čtvrti, tedy v samém historickém centru Paříže, pod policejní ochranou. Tenkrát ovšem neexistoval internet, něco takového bylo naprosto nepředstavitelné, nemyslitelné, a cizí země uzavřené uvnitř hranic, které odpovídaly téměř počtu území vymezených tlustými černými čarami, si člověk představoval na základě dvourozměrného atlasu. Tak alespoň v roce 1974 vypadala mapa římské říše pověšená nad tabulí v učebně, kde probíhal přípravný program určený pro zájemce o studium na École Normale Supérieure. Právě ona podnítila mé zaujetí pro Orient a přiměla mě k tomu, abych se následujícího roku nalodil v Benátkách na plavidlo mířící do Istanbulu, Levanty a Egypta a abych krajiny do ní zakreslené objevoval naživo. Dnešní neomezený přístup do soukromí, který umožňují počítačové a sociální sítě ovlivňující myšlení lidí a jejich představy o světě, mnohdy vnášející do jejich myslí zmatek, tehdy vůbec nešlo předvídat. S ním jde ruku v ruce stírání vzdáleností a perspektivy, ale i ztráta orientační bodů, pokud jde o prostor a čas, což vedlo k tomu, že jsme v následujících čtyřech desetiletích jakoby ztratili kompas.

V samotném Damašku byl koncem sedmdesátých let klid, ale sousední Libanon už tehdy pustošil chaos. Občanská válka provázená zvěrstvy, v níž vyústily rozdílné politicko-náboženské linie, svědčila o tom, že zde došlo ke spletení dvou identit - „islámsko-progresivní“ a „křesťansko-konzervativní“. Tato hybridní pojmenování orientace vystihovala povahu konfliktu, který vypukl kolem přítomnosti ozbrojených palestín-

ských uprchlíků v Libanonu a postavil proti sobě v boji o moc křesťanské maronity, kteří byli na demografickém sestupu, ve velké většině prozápadní, a sunnity přitahované spíš socialistickým táborem – odtud jejich označení „progresivní“, které dnes působí kuriózně a zastarale. Tehdy si dost málo pozorovatelů povšimlo, že jde o hru ropných monarchií Arabského poloostrova a saúdského wahhábismu, pohádkově zbohatlých krátce po říjnové válce v roce 1973 díky závratnému zvýšení cen ropy, jež z nich učinilo hlavní aktéry prudce nakažlivé reislamizace v této oblasti a cílilo na narušení kosmopolitního ducha Levanty mého mládí. A nikoho nenapadlo, že v závěsu s ním přijde íránská revoluce a udělá z dříve menšinových šíitů, kteří se však radikalizovali konkurenční islamistickou doktrínou, hlavní politickou sílu v Libanonu a poté na rozlehlém území ve tvaru měsíce procházejícího přes Sýrii, Irák a Persii.

Já a moji spolužáci toho času na studijním pobytu ve Francouzském institutu v Damašku jsme byli levantskou civilizací fascinováni a dělali si o ní iluze všeho druhu. Zatím jsme toho měli málo načteno a ještě jsme se neseznámili s korpusem cestopisné literatury vztahující se k Orientu, zanechané našimi předchůdci jako Constantin François de Chassebœuf, hrabě de Volney, nebo François René Chateaubriand. Vesměs jsme byli prodchnuti povšechnou levičáckou ideologií, která po květnu 68 ve Francii vévodila studentskému mikrokosmu. Její původní dogmatismus z ní však v následujících deseti letech vyprchal a zbyla přibližná doxa, obecný názor, zmatečná představa o světě postavená na několika jistotách, které se točily kolem antiimperialismu a antisionismu. Dokud se nezhroutily, měla Sýrie za Háfize Asada, stojícího v čele odporu proti Izraeli, naše hlasy předem jisté.

Tento názor jsem však zanedlouho přehodnotil. Oblíbil jsem si syrský venkov – připomínal mi rodnou vesnici v okolí Nice, kde jsem v dětství trávil prázdniny, a také zpěv z Odyssey, který jsme se učili v přípravce v rámci předmětů věnovaných řecko-latinským humanitním studiím. Nicméně tato romantická podobnost nedokázala dost dlouho zastírat brutalitu režimu a násilí společnosti, jejichž dokonalé ztvárnění jsem později objevil v komiksových albech *Jednou budeš Arab*, která v roce 2014 vytvořil francouzský výtvarník Riad Sattouf

(narozen v roce 1978). Přesně odpovídalo tomu, co jsem tehdy zažil a odpozoroval na vlastní oči. Já a moji spolužáci jsme nebyli zvyklí na to, aby naši svobodu v Latinské čtvrti, v níž jsme se tehdy hlavně pohybovali, cokoli omezovalo. Když jsme však začali poznávat, jak funguje běžná diktatura „levice“, která zakazovala mluvit o těch, kdo zmizeli v žalářích, a stýkat se s jejich blízkými, naučili jsme se na veřejnosti nemluvit tak nahlas a raději nikomu nedůvěřovat. Ve Francouzském institutu v Damašku jsem se seznámil s vědcem Michele Seuratem, o osm let starším než já (narodil se v roce 1947). Tento vynikající arabista a sociolog, jehož ovlivnil Alain Touraine, se ve svých pracích zabýval analýzou syrského režimu. Poté přesídlil se ženou a dcerkami do Libanonu, kde za své badatelské úsilí zaplatil životem – 22. května 1985 byl na bejrútském letišti unesen a uvězněn jako rukojmí obskurní „Organizace islámského džihádu“ řízené z Teheránu a Damašku. Jakožto „specializovaný vědec-špion“, řečeno slovy jeho vrahů, zemřel v roce 1986, ještě dřív, než mohl být osvobozen.

Avšak už předtím, než došlo k této události, jež mě poznamenala na celý život a hluboce ovlivnila můj pohled, se dostavila deziluze způsobená šokem ze syrské reality. Když jsem se po stáži v Sýrii vrátil do Paříže, pln obdivu k Michelu Seuratovi jsem se rozhodl neusilovat dál o studium klasických humanitních věd v kombinaci se starověkou arabskou civilizací, ale vydat se dál cestou politologických studií zaměřených na osvětlení dramatu, jež se právě odehrávalo na Blízkém východě a připravilo mě o mé naivní jistoty. Jen co jsem byl v roce 1978 přijat ke studiu na pařížské fakultě politických věd Sciences-Po, byl jsem konfrontován s dalším paradoxem: v Íránu vypukla „islámská revoluce“. Navzdory roku strávenému v Damašku jsem neměl dostatečný odstup, který by mi v perspektivě dalšího vývoje umožnil tušit, jaký dopad bude mít šíitská antiimperialistická „revoluční“ islamizace zahájená v Teheránu a její „reakční“ sunnitský antisocialistický pandán v Rijádu. Přitom právě v sedmdesátých letech 20. století byl uveden do pohybu cyklus chaosu, jehož dvěma hlavními hybateli byly závratný nárůst příjmů z ropy a vyhrocení politického islámu, jež se Levantě staly osudnými. Korelace těchto dvou jevů strukturovala uplynulou polovinu století a táhla se přes dvě generace. A svého nestvůrného paroxysmatu v podobě vy-

hlášení „chalífátu“ (tzv. Islámského státu) dosáhla na počátku ramadánu dne 29. června 2014 právě v zemi Šámu. Toho roku došlo k strmému pádu cen ropy o neslýchaných 70 procent. Bylo nutno znovu důkladně rozvážit střednědobé a dlouhodobé scénáře rozvoje oblasti, její politické, ekonomické a sociální modely včetně místa, jaké v ní zaujímá náboženství. Vzniklá situace byla výslednicí několika příčin, jednou z nich byl nástup těžby ropy z břidlice ve Spojených státech amerických, které se spolu s Ruskem a Saúdskou Arábií opět staly jedním z jejích předních světových producentů. K dočasnému poklesu kurzů však přispívala snižováním poptávky i změna chování spotřebitelů v zemích sdružených v Organizaci pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), vedená perspektivou rozšíření elektrických vozidel. Tyto souběžné jevy vystaví zkoušku rentiéřskou ekonomiku, jak jsme ji poznali během uplynulých padesáti let na Blízkém východě, ale i trvanlivost jeho důsledku, hegemonie politického islamismu propagovaného jak arabskými ropnými monarchiemi, tak jejich íránskými rivaly na protilehlém břehu Zálivu.

O zcela novém přerušení ekonomických a politických vztahů mezi dynastiemi poloostrova a salafistickým establishmentem, který během těchto desetiletí přiznával jejich moci náboženskou legitimitu a zároveň se díky jejich směřování k sunnitskému bloku muslimského světa šířil dál, svědčí jedna zdánlivě triviální událost – dekret saúdského krále Salmána z 26. září 2017 povolující ženám řídit automobily od konce ramadánu (června) roku 2018, a to navzdory protestům ulemů (‘ulamá’) ve jménu jejich rigidní koncepce morálky. Tento dekret znamenal skok přes sedmadvacet let – jednu generaci – od data 6. listopadu 1990, jež spustilo pronásledování a hanobení Saúdských Arabek usednuvších ve své zemi za volant. Dvaatřicetiletý korunní princ Muhammad bin Salmán, konfrontován s nutností reorganizovat pracovní trh a pustit na něj ženskou část populace, tak v zájmu zajištění fungování země v „poropné éře“ ženám uděluje povolení k mobilitě a jako první v gerontokratické monarchii v listopadu 2017 kritizuje eskalaci extremismu, v níž se podle něho jeho země od roku 1979 angažovala. Onen rok totiž začal návratem ájattolláha Chomejního z exilu do Teheránu a skončil sovětskou invazí v Afghánistánu. To byla v této zemi předehra k džihádu,

který otevřel Pandořinu skříňku mezinárodního islámského terorismu, jenž se od té doby stále udržuje při životě. To znamenalo zpochybnění samotné podstaty saúdsko-wahhábistického systému, jaký předtím vévodil na Blízkém východě po vítězství zbraní v podobě „uhlovodíků“ v říjnové válce, která proti sobě postavila arabské státy a Izrael a jejíž přezdívkou jako „jomkipurská“ nebo „ramadánová“ válka také vypovídají mnohé o tom, nakolik bude tato válka symbolická pro budoucí „zanesení“ politického prostoru náboženským dogmatem.

Následující stránky jsou věnovány snaze podívat se na tuto chaotická desetiletí z nadhledu a následně se zamyslet nad rýsujícími se východisky z dané situace. Jelikož poslední padesátiletí se časově shodovalo s autorovou zkušeností v roli svědka v terénu, pozorovatele a kronikáře, který se v rámci předmětu svého bádání navíc ještě „zapletl“, jak o tom svědčí rozsudek smrti, jenž nad jeho osobou vynesl tzv. Islámský stát, bylo nezbytné nechat se vést osobní interpretací. Při uvádění a třídění faktů jsem prostě události, které se mi z odstupu jeví jako důležité, promítal do širšího historického kontextu.

První část knihy podává genealogickou syntézu prvních čtyř desetiletí ohraničených říjnovou válkou roku 1973 na jedné straně a bouřemi známými jako „arabské jaro“, k nimž ve skutečnosti došlo v zimě 2010–2011, na straně druhé. Budeme u nich sledovat vzestup islamizace politiky a spirálu džihádu, který postupně zachvacuje planetu – počínaje rokem 1979, kdy válečný stav v Afghánistánu díky americkým provokatérům reaguje na íránskou revoluci a o deset let později přispěje ke zhroucení SSSR. Budeme sledovat tři po sobě jdoucí fáze džihádismu, který 11. září 2001 dramatickou zpětnou reakcí zasáhne Spojené státy a spektakulárním způsobem tak odstartuje nové křesťanské tisíciletí, s nímž se kryje zvláštní začátek tisíciletí islámského.¹ Tato retrospektiva čerpá z půltuctu autorových publikací věnovaných tomuto tématu, počínaje knihou *Le profète et pharaon* (Prorok a faraon) z roku 1984 a prací *Terreur et martyre* (Teror a mučednictví) z roku 2008

1 Nynější 15. islámské století začalo bouřlivými událostmi na Blízkém východě v říjnu 1979. (Pozn. překl.)

konče, přičemž bere v úvahu materiály relevantní pro interpretaci současných klíčových jevů, které vyvstaly ve druhém desetiletí 21. století, a snaží se je utřídit.

A právě tomuto paradoxnímu desetiletí je věnována druhá část knihy – začíná ohromnou nadějí, kterou s sebou v roce 2011 přineslo „arabské jaro“, ale jehož pokračováním bude vyhlášení tzv. Islámského státu a rozšíření islamistického terorismu až na území Evropy. Zmíněné období uzavírá pád „chalífátu“ na podzim roku 2017 včetně znovudobytí Mosulu a Rakky. Analýza této kontradikce – vyústění demokratických povstání, jež vzbudila tolik očekávání, v absolutní hrůznost *Dá'íše* na jedné straně a návrat autoritativních režimů, provázený dalším prosperováním států s povýšeneckými způsoby, a zón bezpráví na straně druhé – čerpá z šetření a výzkumu prováděných na místě na obou stranách Středoziemního moře. Opírá se i o hledání odpovědi na otázky, které je obsaženo v knihách *Passion arabe* (Arabská vášeň) z roku 2013 a *Terreur dans l'Hexagone* (Teror ve Francii) z roku 2015 a podává přehled situace v šesti arabských zemích, které si prošly „arabskou revolucí“ – v Tunisku, Egyptě, Libyi, Bahrajnu, Jemenu a Sýrii –, rozšířený o úvahy týkající se Iráku, neboť právě na rozhraní těchto dvou států se zrodil a vyrostl zrudlý tzv. Islámský stát. Díky jeho pádu na konci roku 2017 máme nezbytný odstup a můžeme se pokusit celý komplex událostí tohoto tragického období pochopit. Snažil jsem se vytvořit souhrnnou tabulku zachycující množství faktů, která jsme se nedávno dozvěděli – nebo jsme je na sobě v nejvyšší možné míře přímo pocítili –, abychom si z nich zaznamenáním bezprostředního dění do dlouhé paměti předchozích desetiletí mohli vzít ponaučení. Levanta a zejména Sýrie, jimž je věnováno nejvíc prostoru, představují jádro této knihy, neboť krize otrásající Středomořím a Blízkým východem dle mého soudu vykrytalizovaly a vyvrcholily právě zde.

A konečně v poslední části nabídneme interpretaci událostí, k nimž došlo v zimě na přelomu let 2017 a 2018, tedy v období, na jehož počátku stojí pád tzv. Islámského státu a ohlášená porážka syrského povstání, a posoudíme význam tektonického zlomu ve sledované oblasti a jasné znaky předznamenávající další vývoj. Tento materiál, získaný velkou většinou z první ruky na cestách po severní Africe a Blíz-

kém východě, nám má umožnit co možná nejlépe zahrnout, v dobrém i zlém, hypotézy scénářů, které pojímají do jednoho celku oba břehy Středozemního moře. Jaký dopad budou mít do budoucna důsledky džihádismu a salafismu, štěpení „sunnitského bloku“ a stávající zmatky na Arabském poloostrově? Potvrdí Írán hegemonii nad oblastí „šítského půlměsíce“, nebo se jeho úspěchy v konfrontaci s Amerikou Donalda Trumpa přemění v Pyrrhovo vítězství? S jakými kompromisy přijde Rusko Vladimira Putina, jež se zapletením do syrského konfliktu znovu stalo velkou mocností, a jaké arbitráže lze od něho očekávat mezi tak nepravděpodobnými spojenci jako Izrael, Saúdská Arábie, Turecko a Írán? A co Evropa, nacházející se opět uprostřed krizové zóny a zranitelná především ze strany pobřeží Středozemního moře, jímž dnes proudí teroristé a uprchlíci? Podaří se jí překonat vlastní pasivitu a znovu se prosadit do hlavní geopolitické role? Utlumená blokací ze strany svých vlastních institucí bezmocně přihlíží odstředivému tlaku stran na extrémní pravici stejně jako levičáckému populismu namíchanému s islamismem.

Nezájem americké supervelmoci, nyní hlavního producenta ropy a plynu z břidlic, o oblast Blízkého východu a Středomoří, jehož počátek spadá do období vlády Baracka Obamy a který okázale potvrzuje i jeho nástupce Donald Trump, nutí Evropu, aby převzala odpovědnost. Za této konfigurace je regenerace Levanty hlavní výzvou. Tato oblast byla připravena o své kinetické síly, když nejspodnikavější část její populace emigrovala ke břehům Zálivu. Právě na něj přitom dopadá strukturální pokles cen ropy po masakrech, které vyčerpaly protivníky zúčastněné v konfliktu. Opětovné potvrzení Levanty na rozhraní mezi Evropou a Blízkým východem, tak důležitém pro jejich vzájemnou kontinuitu, je jednou z cest, již je třeba prorazit a zabránit tak kulturnímu střetu, který by udržoval v chodu krize, jež jsme zažívali během uplynulých desetiletí. A právě k tomu by naše kniha chtěla skrovným dílem přispět definováním obrysů této naléhavé potřeby, zásadní pro budování naší budoucnosti – mimo dosah chaosu.

ČÁST PRVNÍ
BAREL A KORÁN

KAPITOLA PRVNÍ
ISLAMIZACE
POLITICKÉHO ŘÁDU
(1973–1979)

SOMRAK ARABSKÉHO NACIONALISMU

Poukázáním na říjnovou válku roku 1973 jako na spouštěče chaosu na Blízkém východě – který se 11. září 2001 rozšířil do světa a vyvrcholil vznikem „Islámského státu“ v letech 2014–2017 – míříme především na tehdejší významný kulturní rozchod s politickou elitou, která se chopila moci v době dekolonizace. Její nejproslulejší vůdci – egyptský prezident Gamál Násir, tuniský prezident Habíb Burgiba –, její emblematické strany, Baas v Sýrii a Iráku, OOP v Palestině, zaujaly odstup od tradiční islámské legitimizace, kterou využívaly muslimské dynastie k upevnování své moci od dob Prorokova kázání a jím zavedeného společenského řádu v Medíně a Mekce na počátku islámského kalendáře (622 n. l.).

Až do šedesátých let strana Baas i tuniská Neo Destur hlásaly odlnku „církve“ (náboženských institucí) od státu ve stejné míře, jak ji prosadil Mustafa Kemal Atatürk, když Osmanskou říši nahradil Tureckou republikou, nebo íránský šáh Muhammad Rezá Pahlaví na svém dvoře. Sám Násir, kte-